

Korkeakoulutuksen maksullisuuden kannatus Suomen väestössä: olisiko maksullisuus reilua?

Jarmo Kallunki ja Jussi Kivistö

Tässä artikkelissa tutkitaan Suomen väestön mielipiteitä korkeakoulutuksen maksullisuudesta kahden kansallisesti edustavan, vuosina 2007 (N = 1388) ja 2018 (N = 1425) kerätyn kyselyaineiston avulla. Artikkelissa selvitetään, olisiko väestön mielestä reilua, että korkeasti koulutetut joutuisivat maksamaan opiskelustaan, ja millaista vaihtelua mielipiteissä on vastaajien sosioekonomisten ja demografisten taustamuuttujien mukaan. Tulostemme mukaan molemmilla kyselykerroilla hieman yli neljännes suomalaisista piti korkeakoulutuksen maksullisuutta reiluna, noin kaksi viidennestä ei pitänyt sitä reiluna ja lähes kolmasosalla ei ollut asiaan mielipidettä. Vastaajan ikä, koulutustaso ja ammattiasema olivat keskeisimmät mielipiteeseen kytkeytyvät taustamuuttujat.

Johdanto

Kotimaisia opiskelijoita koskevan korkeakoulutuksen maksuttomuus on yksi harvoista suomalaisen yhteiskuntapolitiikan osa-alueista, jossa puolueiden virallisten kantojen välillä ei ole ollut merkittäviä eroja viime vuosikymmeninä. Yksikään puolue ei ole kirjannut koulutuspoliittiseen ohjelmaansa tavoitetta tutkintoon johtavan korkeakoulutuksen maksullisuudesta kotimaisille opiskelijoille. Tämä kielii siitä, että maksuttomuuden periaatetta haastavalla politiikalla ei koeta olevan riittävää kannatusta, ja haastaminen nähdään poliittisena riskinä. Toisaalta vaikka julkisessa puoluepolitiikassa maksuttomuudesta näyttää vallitsevan konsensus, korkeakoulujen maksullisuutta periaatteena ovat kannattaneet etenkin työnantaja ja liike-elämää lähellä olevat tahot, kuten Sivistystyönantajat (2022), Elinkeinoelämän valtuuskunta (Raivio, 2007), Elinkeinoelämän tutkimuslaitos (Kangasharju ym., 2022; Määttänen & Vihriälä, 2017) ja Keskuskauppakamari (2020). Samoin maksullisuutta ovat kannattaneet eräät näkyvät talouden asiantuntijat ja mielipidevaikuttajat (esim. Pursiainen, 2016; Uusitalo, 2012; Virén, 2011).

Myös opetus- ja kulttuuriministeriö (2010) on pitänyt virkavalmistelussaan esillä maksullisuutta yhtenä vaihtoehtona. Maksullisuuden näkyvimiksi vastustajiksi puolestaan ovat profiloituneet korkeakouluopiskelijoita edustavat opiskelijajärjestöt.

Korkeakoulutuksen maksullisuuden puolustajien argumentaatiossa korostuvat usein asiakkuuteen liittyvän kilpailun oletetut positiiviset vaikutukset koulutuksen laatuun, korkeakoulujen taloudellisten resurssien lisääminen sekä maksuttomuus regressiivisenä tulonsiirtona. Maksullisuuden vastustajien argumentaatiossa korostuvat maksullisuuden oletetut negatiiviset vaikutukset, kuten vähävaraisista taustoista tulevien heikentyvät kouluttautumismahdollisuudet, vastavalmistuneiden ylivelkaantumisen sekä korkeakoulutuksen kaupallistumisen lieveilmiöt. Kysymys korkeakoulutuksen maksuttomuudesta vaikuttaa vahvasti arvopohjaiselta ja ideologiselta. Toisaalta maksuttomuuspolitiikkaa vahvistaa poliittinen polkuriippuvuus: kun korkeakoulutus on ollut pitkään maksutonta, on valittua politiikkaa vaikea muuttaa, vaikka maksuttomuuteen liittyvät taloudelliset ja sosioekonomiset reunaehdot olisivat muuttuneet (esim. Pierson, 2010; Pulkkinen, 2014).

Korkeakoulutuksen maksullisuutta koskevaa yhteiskunnallista keskustelua on tutkittu Suomessa aiemmin (esim. Järvinen, 2023; Kekola, 2019; Plamper, 2023; Pulkkinen, 2014), mutta sitä, miten suomalaiset suhtautuvat korkeakoulutuksen maksullisuuteen väestötasolla ja miten suhtautuminen vaihtelee sosioekonomisten ja demografisten taustojen mukaan, ei ole tutkittu. Korkeakoulutuksen maksullisuuteen liittyviä kansainvälistä näkökulmaa ei ole tutkittu paljoa muissakaan maissa (esim. Powell, 2022). Harvat asiaa selvittäneet tutkimukset ovat rajautuneet jonkun tietyn ryhmän, kuten opiskelijoiden, näkökulmaan (esim. Galvin ym., 2015) tai maksullisuuden reiluuden käsitteen problematisointiin moraalifilosofisena ja yhteiskuntapoliittisena kysymyksenä (esim. Meyer ym., 2013). Tämä tutkimus pyrkii täyttämään kyseistä tiedollista aukkoa vastaamalla seuraavaan tutkimuskysymykseen: Mitä mieltä suomalaiset ovat korkeakoulutuksen maksullisuudesta maksujen reiluuden näkökulmasta? Kysymykseen vastaamiseksi analysoidaan kahta kansallisesti edustavaa, vuosina 2007 ja 2018 kerättyä kyselyaineistoa.

Korkeakoulutuksen rahoitus, maksullisuus ja hyötyjen jakautuminen

Korkeakoulutuksen rahoittajat on perinteisesti kategorisoitu neljään ryhmään: (1) julkiseen sektoriin, (2) opiskelijoiden vanhempiin, (3) opiskelijoihin ja (4) filantrooppisiin lahjoittajiin (esim. Johnstone, 2004). Näiden lisäksi korkeakoulut keräävät rahoitusta tutkimustoiminnan ja liiketoiminnan kautta. Rahoittajakategorioiden rahoitusosuudet vaihtelevat korkeakoulujärjestelmittäin. Suomessa ja muissa Pohjoismaissa julkinen sektori on perinteisesti ollut korkeakoulutuksen päärahoittaja. Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD:n (2023) mukaan Suomessa julkisen sektorin osuus (n. 90 %) korkeakoulujen rahoittajana on vuosien 2012–2020 aikana ollut OECD-maiden korkeimpia (OECD-maiden keskiarvo 67 %) ja vastaavasti yksityisen sektorin osuus (n. 4 %) alhaisin (OECD-maiden keskiarvo 28 %). Suomen korkeakoulumenojen bruttokansantuoteosuus (1,6 %) on OECD-maiden keskitasoa hieman korkeampi. Suomen erottaa useista muista OECD-maista julkisen sektorin erittäin suuri osuus rahoitusvastuun

kantamisessa. Maissa, joissa yksityisen sektorin rooli korkeakoulujen rahoituksessa on selvästi suurempi, kerätään lukukausimaksuja. OECD-maiden keskiarvo lukukausimaksujen osuudessa korkeakoulujen kokonaisrahoituksessa oli 22 % vuonna 2020. Suomelle paremmin vertailukohtana toimivan 25 Euroopan unionin jäsenmaan osalta lukukausimaksujen osuus oli keskimäärin 14 % korkeakoulujen tuloista. (OECD, 2023.)

Kysymys julkisen ja yksityisen sektorin vastuista korkeakoulutuksen rahoituksessa on samanaikaisesti sekä kansantaloudellinen että arvopohjainen kysymys. Sekä kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa että politiikassa on viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana käyty laajasti keskustelua siitä, missä määrin korkeakoulutusta voidaan pitää yksityisenä tai julkisena hyödykkeenä (esim. Asplund & Maliranta, 2006; Tilak, 2008; Williams, 2016). Konsensus näyttää olevan, että korkeakoulutuksella on sekä yksityisen että julkisen hyödykkeen ominaisuuksia, josta hyötyvät samanaikaisesti sekä korkeakoulutettu yksilö että yhteiskunta. Sekä yksityiset että julkiset hyödyt on tavallisesti jaettu taloudellisiin ja sosiaalisiin hyötyihin. Yksilölle korkeakoulutus lisää tietoja, taitoja ja kykyjä sekä luo valmiuksia toimia vaativissa tehtävissä työelämässä ja erilaisissa rooleissa yhteiskunnassa. Konkreettisia yksityisiä hyötyjä ovat muun muassa korkeammat elinikäiset tulot, korkeampi sosioekonominen asema, helpompi pääsy arvostettuihin töihin ja suuremmat elämäntapaan liittyvät valinnanmahdollisuudet (Asplund & Maliranta, 2006).

Korkeakoulutuksen yhteiskunnalle tuomat hyödyt ovat moninaisia. Näitä ovat esimerkiksi korkeampi työn tuottavuus, korkeamman ansiotason mahdollistamat korkeammat verotulot sekä positiiviset vaikutukset kansanterveyteen ja sosiaaliseen yhteenkuuluvuuteen. Korkeakoulutuksen tuomien yhteisöllisten hyötyjen konkreettinen mittaaminen on kuitenkin osoittautunut huomattavasti yksilöllisten hyötyjen mittaamista haasteellisemmaksi (esim. Asplund & Maliranta, 2006; Barr, 2004; Steier, 2003). Niinpä on vaikea arvioida, ovatko korkeakoulutukseen käytetyt julkiset resurssit oikeassa suhteessa siitä saataviin julkisiin hyötyihin (Henttonen, 2008).

Korkeakoulutus on Suomessa nähty julkisena hyödykkeenä, johon investointi tuottaa laajasti

hyötyjä koko yhteiskunnalle. Korkeakoulutuksen tuottamien yksityisten hyötyjen takaisinmaksun on katsottu tapahtuvan erityisesti tuloverotuksen kautta. Toisaalta etenkin anglosaksisissa maissa, joissa lukukausimaksut ovat suhteellisen korkeita, korkeakoulutus on nähty ensisijaisesti tai merkittävältä osaltaan yksityisenä hyödykkeenä, jonka yhteiskunnalliset hyödyt ovat välillisiä suhteessa yksilön saamiin suoriin hyötyihin (esim. Pulkkinen, 2014). Valinta korkeakoulutuksen maksullisuudesta tai maksuttomuudesta ei kuitenkaan viimekädessä palaudu hyötyjen ja kustannusten laskemiseen tai niiden kohdentumisen optimointiin, vaan se on kontekstisidonnainen poliittinen päätös, johon vaikuttavat erilaiset institutionaalisoituneet näkemykset yksilön ja yhteiskunnan välisistä oikeuksista, vastuista ja velvollisuuksista. Korkeakoulutuksen maksullisuuteen liittyvät kysymykset eivät ole irrallaan yhteiskuntapoliittisista perinteistä tai julkisen sektorin ja yksilöiden välistä vastuunjako koskevista käsityksistä.

Korkeakoulutuksen maksullisuus ja kokemus reiluudesta

Maksullisuuteen liittyvää reiluuden kokemusta voidaan lähestyä moraalifilosofisena ja yhteiskuntapoliittisena, vahvasti käytäntöön ja toimintapolitiikkoihin liittyvänä kysymyksenä (ks. Meyer ym., 2013). Intuitiivisesti ajateltuna ”reiluuden” merkityssisältö kattaa ainakin rehellisyyden, avoimuuden, oikeudenmukaisuuden ja tasapuolisuuden periaatteet. Koska kokemus reiluudesta on pohjimmiltaan intuitiivinen ja se perustuu kokijan omaan katsomukseen, elämäkokemukseen ja yhteiskuntafilosofiseen näkemykseen, reiluuskokemuksen käsitteleminen moraalifilosofisena kysymyksenä ei ole tämän empiirisen artikkelin puitteissa mahdollista. Tästä huolimatta näkemyksiä korkeakoulutuksen maksullisuuden reiluudesta voidaan hahmottaa etenkin tasa-arvo- ja oikeudenmukaisuuslähtökohdista käsin, jotka ovat vakiintuneita käsitteitä maksullisuutta koskevassa tutkimuskirjallisuudessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa (esim. Barr, 2020; Fethke, 2017).

Englanninkieliselle equity-termille ei ole suoraa suomenkielistä vastinetta. Korkeakoulutuksen maksullisuutta koskevassa keskustelussa sille on

annettu kaksi erilaista merkitystä: oikeudenmukaisuus tasapuolisuutena (tasa-arvona) sekä oikeudenmukaisuus hyötyjen ja rasitteiden jako-oikeudenmukaisuutena (esim. Johnstone, 2004; Kivistö & Hölttä, 2009). Korkeakoulutuksen saavutettavuutta koskevassa keskustelussa tasapuolisuudella tarkoitetaan korkeakoulutukseen pääsyyn liittyvää tasapuolisuutta (access equity), joka kytkeytyy mahdollisuuksien tasa-arvoon (equality of opportunity). Pohjoismaisessa kontekstissa tämä ”mahdollisuus” viittaa ensisijaisesti mahdollisuuteen osallistua tai käyttää jotakin palvelua tulostasosta riippumatta. Pohjoismaissa korkeakoulutuksen on katsottu kuuluvan hyvinvointipalvelujen joukkoon ja sen maksuttomuutta on pidetty alempien sosioekonomisten ryhmien osallistumismahdollisuuksien takeena. Siten maksuttomuuden on katsottu edistävän mahdollisuuksien tasa-arvon toteutumista. Maksuttomuuden on samalla katsottu lisäävän koko yhteiskunnan kyvykkyysspotentiaalin tehokasta hyödyntämistä. (Barr, 2004; Henttonen, 2008; Kivistö & Hölttä, 2009.)

Tutkimusten perusteella voidaan kuitenkin todeta, että maksuttomuus ei yksinään takaa sosioekonomisten ryhmien yhtäläistä osallistumista korkeakoulutukseen. Esimerkiksi Suomessa korkeamman sosioekonomisen taustan omaavat opiskelijat ovat olleet selvästi yliedustettuina 2000-luvulla opiskelijapopulaatioissa (esim. Karhula & Sirniö 2019; Kivinen ym., 2012; Nori ym., 2021). Yliopistokoulutuksen eriarvoisuus on säilynyt ajallisesti hyvin samanlaisena, mutta ammattikorkeakoulut ovat tarjonneet tasa-arvoisemman korkeakoulutusväylän. Suomessa epätasaisuutta sosioekonomisten ryhmien edustuksessa lisää se, että korkeimman sosioekonomisen ryhmän jälkeläiset ovat yliedustettuina yliopistoissa etenkin niillä aloilla, joilla on korkea yksityinen tuottoaste (palkkapreemio), kuten oikeus-, lääke- ja kauppatieteissä (Kalalahti & Nori, 2023; Kivinen ym. 2012; Nori ym., 2021).

Toinen tapa käsitellä oikeudenmukaisuutta on tarkastella sitä jako-oikeudenmukaisuutena, jolloin oikeudenmukaisuus ymmärretään kohtuullisuutena tai reiluutena (equity as fairness) (esim. Johnstone, 2004; Kivistö & Hölttä, 2009). Tällöin olennaisia seikkoja ovat rahoitusvastuuseen, hyödyn kohdentumiseen ja riskien kantamiseen

liittyvät kysymykset. Keskeinen jako-oikeudenmukaisuuskysymys koskee sitä, kenen vastuu on kantaa korkeakoulutuksesta aiheutuvat rasitteet eli kustannukset. Korkeakoulutuksen kustannukset yksilölle voidaan jakaa välillisiin ja välittömiin. Välilliset kustannukset muodostuvat koulutuksessa oloaikana menetetyistä ansioista. Välittömät kustannukset puolestaan koostuvat suorista opintokustannuksista, kuten opintomaksuista ja muista opiskelusta aiheutuvista kuluista. Olennaiseksi reiluutta koskevaksi kysymykseksi muodostuu hyötyjen ja rasitteiden jakautumisen oikeudenmukaisuus.

Kuten edellä todettiin, voidaan ajatella, että korkeakoulutetut maksavat koulutuksestaan jälkikäteen verotuksessa. Esimerkiksi tuloverotuksen progressiivisuus ja korkea marginaaliverotus tukevat tätä ajatusta, sillä korkeakoulututkinnon suorittaneet lähtökohtaisesti enemmän ansaitsevat myös maksavat korkeampia tuloveroja. Ajatusta kuitenkin haastaa moni seikka. Korkeampaa tuloveroa maksavat myös ne korkeatuloiset henkilöt, jotka eivät ole osallistuneet korkeakoulutukseen. Toisaalta progressiivinen tuloverotus on vain yksi verotuksen muoto, ja tulojen ja varallisuuden perusteella Suomessa kerätään vain noin kolmannes kaikista verotuloista (esim. Virén, 2011; Veronmaksajat, 2023). Myöskään ulkomaille muuttaneet korkeakoulutetut eivät lähtökohtaisesti maksa tuloveroja opiskelumaahansa.

Jako-oikeudenmukaisuuden kannalta kysymys reiluudesta kiteytyy siihen, maksavatko veronmaksajat korkeakoulutuksesta liikaa suhteessa koulutuksen julkisiin hyötyihin. Tasapainon löytäminen kustannusten ja hyötyjen jakamisen osalta on korostunut, kun useimmat korkeakoulujärjestelmät ovat siirtyneet pienen eliitin kouluttamisesta suurten massojen kouluttamiseen. Useissa maissa korkeakoulutuksen julkisrahoitteisen laajentamisen taloudellinen raja on tullut vastaan: mikäli järjestelmää halutaan laajentaa tai ylläpitää nykymitoituksella, rahoitus on saatava julkisen talouden ulkopuolelta (esim. OECD, 2020).

Tutkittaessa väestön mielipiteitä korkeakoulutuksen maksullisuuden reiluudesta ei voida olettaa, että edellä kuvattu reiluusanalyysi toimisi keskivertovastaajan mielipiteenmuodostuksen perustana. Oletettavasti näkemyksiä maksullisuudesta muovaavat omat tai läheisten kokemukset, medioista

saatava tieto, suhtautuminen julkisten palvelujen yleiseen maksullisuuteen sekä muut yleispoliittiset mielipiteet. Lisäksi maksullisuutta koskevaan mielipiteenmuodostukseen voivat vaikuttaa monet maksullisuuden oletetut yksityiskohdat (esim. maksujen suuruus ja keräämistapa) tai oletukset maksujen käyttöönoton aiheuttamista vaikutuksista (esim. opiskelijaksi valikoitumiseen, korkeakoulutettujen verotukseen ja korkeakoulujen kokonaisrahoitukseen). Toisaalta voidaan olettaa, että vastaajat tiedostavat sen tosiasian, että korkeakoulutetut ja etenkin yliopistokoulutetut saavat keskimäärin parempaa palkkaa kuin muut ja että he tekevät vähemmän fyysisesti raskasta työtä. Voidaan myös olettaa, että vastaajat ovat tietoisia monien julkisten palveluiden maksullisuudesta (esim. varhaiskasvatus, terveydenhuolto, useat viranomaisprosessit ja -päätökset) ja suhteuttavat korkeakoulutuksen maksuttomuuden tähän taustaan. Näine oletuksine voidaan ajatella, että vastaajilla on hyvät edellytykset muodostaa perusteltu mielipide korkeakoulutuksen maksullisuuden reiluudesta.

Aineisto, muuttajat ja menetelmät

Tässä tutkimuksessa käytettiin kahta, Tilastokeskuksen vuosina 2007 (N = 1388) ja 2018 (N = 1425) keräämää kansallisesti 18–74-vuotiaista väestöä edustavaa lomakekyselyaineistoa (pl. Ahvenanmaa). Kysymykset, joita tässä tutkimuksessa käytettiin, kysyttiin identtisellä tavalla molemmissa lomakkeissa. Molemmissa aineistoissa oli lieviä vinoumia vastaajien sukupuolen, iän ja koulutuksen suhteen, ja Tilastokeskus laati analyysipainokertoimen vinoumien tasoittamiseksi. Painokerrointa käytettiin kaikissa tämän tutkimuksen analyysissä. Aineistoja on kuvattu aikaisemmassa kirjallisuudessa kattavasti (esim. Kallunki, 2023; Purhonen ym., 2014), ja molemmat aineistot ovat tarkempine kuvauksineen avoimesti saatavissa Tietoarkisto FSD:sta (Purhonen, 2018; Purhonen & Rahkonen, 2007).

Molemmissa kyselyissä vastaajalta tiedusteltiin hänen mielipidettään seuraavalla tavalla muotoiltuun kysymykseen: ”Olisi reilua, että korkeasti koulutetut joutuisivat maksamaan opiskelustaan.” Vastaus pyydettiin viisiportaisella Likert-asteikolla: ”täysin samaa mieltä”, ”jokseenkin samaa mieltä”,

”ei samaa eikä eri mieltä”, ”jokseenkin eri mieltä” ja ”täysin eri mieltä”. Kysymys mittaa vastaajan mielipidettä koskien periaatteellista kysymystä siitä, pitäisikö korkeakoulutuksen olla käyttäjälleen maksullista. Sen sijaan kysymys ei mittaa sitä, kuinka paljon korkeakoulutuksen tulisi maksaa tai missä vaiheessa maksu suoritettaisiin. Kysymys toimii selitettävänä muuttujana, ja vastausten perusjakauma on ilmoitettu taulukossa 1.

Aineisto sisälsi laajan joukon vastaajan sosioekonomisia ja demografisia taustatietoja. Tässä tutkimuksessa käytettiin selittävinä muuttujina sukupuolta, ikää, koulutustasoa, ammattiasemaa, nettotulotasoa, pääasiallista toimintaa, asuinalueita ja poliittista puoluekanta. Ikä oli jatkuva muuttuja mutta muut olivat luokitteluasteikollisia: sukupuoli oli kaksiluokkainen, koulutustaso neljaluokkainen, ammattiasema kolmeluokkainen (rakennustavasta ks. Kahma, 2011, s. 50), tulotaso viisiluokkainen, pääasiallinen toiminta kolmeluokkainen, asuinalue kaksiluokkainen ja puoluekanta yksitoistaluokkainen. Kaikki tiedot olivat vastaajan itsensä antamia, eikä rekisteritietoja käytetty. Vastaajilta kerättyjen tietojen lisäksi käytettiin aineistonkeruuvuotta kontrollimuuttujana.

Menetelminä käytettiin ristiintaulukointia muuttujien perusyhteyksien tutkimiseen (taulukko 1) sekä lineaarista OLS-regressiota (taulukko 2) selittävien muuttujien yhtäaikaivaikutusten tutkimiseen (Tabachnick & Fidell, 2014). Lineaarista mallia varten luokitteluasteikolliset muuttujat muunnettiin dummy-muotoon ja moniluokkaisissa sosioekonomista asemaa ja puoluekanta mittaavissa muuttujissa vertailuryhmät valittiin selkeyden vuoksi aina siten, että vertailuryhmässä korkeakoulutuksen maksullisuus koettiin vähiten reiluna.

Analyysi ja tulokset

Aluksi tarkasteltiin selitettävän ja selittävien muuttujien perusyhteyksiä. Taulukossa 1 selitettävän muuttujan jakaumat esitetään kunkin selittävän muuttujan luokissa: ikä esitetään luokiteltuna vertailukelpoisuuden parantamiseksi. Taulukosta 1 nähdään, että kaiken kaikkiaan jonkin verran useampi vastaaja oli sitä mieltä, että korkeakoulutuksen maksullisuus ei olisi reilua (43,3 % vs. 28,6 %), ja lähes kolmanneksella (28,1 %) ei ollut asiaan

mielipidettä. Toisaalta taulukosta nähdään, että kaikki tässä käsitellyt selittävät muuttujat olivat yhteydessä korkeakoulutuksen maksullisuuden reiluutta koskevaan mielipiteeseen. Tarkemmin sanoen: Miehet pitivät maksullisuutta reiluna keskimäärin useammin kuin naiset. Samoin vanhemmat pitivät maksullisuutta reilumpana useammin kuin nuoremmat. Toisaalta mitä koulutetumpi vastaaja oli, sitä harvemmin hän piti maksullisuutta reiluna. Ammattiaseman kautta tarkasteltuna työväenluokassa maksullisuutta pidettiin selvästi useammin reiluna kuin ylempissä ammattiasemissa. Myös nettotulotaso oli yhteydessä mielipiteeseen maksullisuuden reiluudesta, ja matalatuloisinta ryhmää lukuun ottamatta nettotulotason noustessa maksullisuuden reiluna kokevien osuus väheni. Pääasiallisen toiminnan mukaan tarkasteltuna opiskelijat eivät pitäneet maksullisuutta reiluna, kun taas eläkeläisten joukossa maksullisuus nähtiin reilumpana kuin muissa ryhmissä: työvoimassa-ryhmä sisältää työlliset, työttömät ja yrittäjät (joiden kesken ei ollut mielipide-eroja). Kaupungeissa asuvat taas pitivät maksullisuutta reiluna jonkin verran harvemmin kuin maaseudulla asuvat. Vuonna 2007 maksullisuutta pidettiin reiluna hieman useammin kuin vuonna 2018. Myös eri puolueiden kannattajien välillä oli eroja maksullisuuden kokemisessa reiluna. Maksullisuutta eivät pitäneet reiluna etenkin Vihreän liiton, Vasemmistoliiton ja Kokoomuksen kannattajat. Sen sijaan maksullisuutta pitivät reiluna keskimääräistä enemmän Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen ja Perussuomalaisen kannattajat.

Taulukosta 1 (s. 11) raportoiduista χ^2 -arvoista nähdään, että korkeakoulutuksen maksullisuuden reiluutta koskevaan mielipiteeseen olivat vahvimmin yhteydessä vastaajan koulutustaso, ikä, pääasiallinen toiminta, puoluekanta ja ammattiasema. Heikoimmat yhteydet olivat kyselyvuodella ja sukupuolella. Kyselyvuoden heikko yhteys maksullisuuden reiluus -mielipiteeseen viittaa siihen, että väestötasolla maksullisuuden reiluutta koskevat mielipiteet pysyvät ajan suhteen melko muuttumattomina.

Taulukossa 1 raportoitujen perusyhteyksien lisäksi tarkasteltiin muuttujien yhteyksiä samanaikaisesti eli muut selittäjät vakioiden: tällöin nähdään, selittykö yksi tai useampi taulukossa 1 todetuista yhteyksistä

Taulukko 1. Korkeakoulutuksen maksullisuuden reiluus taustamuuttujien mukaan (%). (Painotettu aineisto.)

		Olisi reilua, että korkeasti koulutetut joutuisivat maksamaan opiskelustaan					Yhteensä (N)
		Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin sama mieltä	
	Yhteensä	19,2	24,1	28,1	18,3	10,3	100 (2638)
Sukupuoli $\chi^2=30,98^{***}$	Mies	15,5	23,8	28,0	20,5	12,2	100 (1275)
	Nainen	22,3	24,5	28,3	16,4	8,5	100 (1357)
Ikä $\chi^2=388,71^{***}$	18–24-v.	43,0	21,1	24,3	7,0	4,6	100 (284)
	25–34-v.	30,1	32,7	20,5	12,6	4,1	100 (459)
	35–44-v.	21,9	31,5	26,5	14,3	5,8	100 (483)
	45–54-v.	13,2	23,9	30,2	20,0	12,8	100 (486)
	55–64-v.	10,4	19,1	32,6	22,4	15,6	100 (405)
	65–74-v.	5,4	14,3	33,3	30,4	16,5	100 (405)
Koulutustaso $\chi^2=391,02^{***}$	Peruskoulu tai vähemmän	10,2	11,1	32,0	25,5	21,2	100 (325)
	Toinen aste	14,9	19,3	32,0	20,5	13,3	100 (1036)
	Opistoaste	10,6	25,8	33,3	20,7	9,6	100 (492)
	AMK tai yliopisto	34,7	35,0	17,9	10,5	1,8	100 (769)
Ammattiasema $\chi^2=196,69^{***}$	Työväenluokka	10,1	17,2	31,7	23,1	17,8	100 (731)
	Keskiryhmät	20,6	23,6	29,1	18,0	8,8	100 (1118)
	Johtajat ja erityisasiantuntijat	26,3	36,5	21,2	13,8	2,1	100 (513)
Nettotulotaso $\chi^2=84,14^{***}$	Korkeintaan 999 €/kk	26,8	20,5	25,8	15,3	11,7	100 (635)
	1000–1499 €/kk	17,5	19,8	29,5	19,8	13,5	100 (577)
	1500–1999 €/kk	14,9	25,1	28,6	20,5	10,9	100 (570)
	2000–2499 €/kk	17,5	27,4	31,2	17,5	6,3	100 (365)
	Vähintään 2500 €/kk	18,0	33,6	25,3	18,0	5,1	100 (411)
Pääasiallinen toiminta $\chi^2=297,55^{***}$	Työvoimassa	18,3	26,2	28,8	17,8	8,9	100 (1659)
	Opiskelija	48,0	25,5	17,7	4,8	4,1	100 (271)
	Eläkeläinen	7,7	15,3	30,8	27,3	19,0	100 (575)
Asuinalue $\chi^2=83,69^{***}$	Kaupunki	22,3	26,6	26,0	16,6	8,5	100 (1853)
	Maaseutu	12,0	18,3	32,8	22,5	14,5	100 (775)
Kyselyvuosi $\chi^2=24,00^{***}$	2007	16,5	24,7	27,1	19,4	12,3	100 (1345)
	2018	22,0	23,5	29,2	17,2	8,2	100 (1293)
Puoluekanta $\chi^2=227,46^{***}$	Suomen Keskusta	17,8	19,5	28,7	21,3	12,7	100 (338)
	Kansallinen Kokoomus	17,2	32,2	25,3	18,9	6,4	100 (454)
	Suomen Sosialidemokraattinen Puolue	11,9	22,8	27,9	23,5	13,8	100 (412)
	Vihreä liitto	34,3	34,9	19,3	6,9	4,6	100 (347)
	Vasemmistoliitto	30,9	20,2	22,5	18,5	7,9	100 (178)
	Ruotsalainen kansanpuolue	23,8	19,0	28,6	19,0	9,5	100 (84)
	Suomen Kristillisdemokraatit	21,8	20,0	27,3	21,8	9,1	100 (55)
	Perussuomalaiset	11,8	19,3	28,0	24,2	16,8	100 (161)
	Sininen tulevaisuus	11,8	5,9	41,2	29,4	11,8	100 (17)
	Joku muu puolue	22,2	24,4	20,0	17,8	15,6	100 (45)
	En osaa sanoa	14,9	19,5	38,6	16,1	11,0	100 (498)

Huomautukset. ***: χ^2 -testille $p < 0,001$.

pois muiden selittävien muuttujien kautta. Tähän käytettiin lineaarista OLS-regressiota. Mallinnuksessa puoluekanta-muuttujasta jätettiin tulosten yleistämiskelpoisuuden vahvistamiseksi pois pienimmät vastausluokat eli ne, joissa oli alle 100 vastaajaa. Muissa muuttujissa vastaavaa vaaraa ei ollut. Mallinnuksia suoritettiin laittamalla malliin selittäviä muuttujia eri yhdistelminä sekä askeltavalla regressiotekniikalla. Malleja ajettiin myös vuosien 2007 ja 2018 aineistoille kummallekin erikseen. Taulukossa 2 raportoidaan kaikki selittäjät sisältävä malli.

Taulukon 2 standardoidut regressiokertoimet osoittavat, että vakioitujenkin yhteyksien jälkeen vastaajan ikä, koulutustaso ja ammattiasema

olivat edelleen keskeisimmät maksullisuuden reiluutta koskevaa mielipidettä selittävät tekijät. Vanhemmat vastaajat olivat edelleen selvästi myönteisempiä korkeakoulutuksen maksullisuuden reiluutta kohtaan verrattuna nuorempiin vastaajiin. Samoin kaikki matalammin koulutetut kokivat korkeakoulutettuihin verrattuna maksullisuuden useammin reiluna, ja samoin kokivat myös alemmissa ammattiasemissa olevat henkilöt verrattuna johtajiin ja erityisasiantuntijoihin. Nettotulotasolla ei kuitenkaan ollut vakiointien jälkeen enää itsenäistä selitysvoimaa; askeltavat regressiot osoittivat, että mikäli regressiomallissa vakioitiin joko koulutustaso tai ammattiasema,

Taulukko 2. Lineaarinen OLS regressio korkeakoulutuksen maksullisuuden reiluudesta taustamuuttujien suhteen: standardoidut β -kertoimet ja p-arvot.

		Standardoitu β	p-arvo
Sukuoli	Nainen	-0,07	p=0,002
	Mies (vertailu)	-	
Ikä (jatkuva)		0,24	p<0,001
Koulutustaso	Perusaste tai vähemmän	0,16	p<0,001
	Toinen aste	0,18	p<0,001
	Opistoaste	0,12	p<0,001
	AMK tai yliopisto (vertailu)	-	
Ammattiasema	Työväenluokka	0,18	p<0,001
	Keskiryhmät	0,12	p<0,001
	Johtajat ja erityisasiantuntijat (vertailu)	-	
Nettotulotas	Korkeintaan 999 €/kk	-0,02	p=0,579
	1000–1499 €/kk	0,01	p=0,784
	1500–1999 €/kk	0,04	p=0,220
	2000–2499 €/kk	0,04	p=0,172
	Vähintään 2500 €/kk (vertailu)	-	
Pääasiallinen toiminta	Työvoimassa (vertailu)	-	
	Opiskelija	-0,08	p<0,001
	Eläkeläinen	0,02	p=0,577
Asuinalue	Kaupunki	-0,04	p=0,046
	Maaseutu (vertailu)	-	
Kyselyvuosi	2018	-0,05	p=0,017
	2007 (vertailu)	-	
Puoluekanta	Suomen Keskusta	0,06	p=0,020
	Kansallinen Kokoomus	0,08	p=0,003
	Suomen Sosialidemokraattinen Puolue	0,09	p=0,001
	Vasemmistoliitto	0,00	p=0,887
	Perussuomalaiset	0,10	p<0,001
	Ei osaa sanoa	0,10	p<0,001
	Vihreät (vertailu)	-	

Mallin tietoja: N=1993; F=29,66 (df=21; p<0,001); R²(adj.)=0,23.

nettotulotason yhteys maksullisuuden reiluutta koskevaan mielipiteeseen selittyi pois. Sen sijaan sukupuoli, asuinalue, kyselyvuosi ja puoluekanta säilyttivät itsenäisen, maltillisen selitysoimansa myös muut selittäjät vakioituna. Pääasiallinen toiminta -muuttujan osalta opiskelijat eivät edelleenkaan pitäneet maksullisuutta reiluna, mutta eläkeläisten mielipide-erot työvoimassa oleviin hävisivät.

Puoluekanta on selittävästä muuttujista puhtaasti luokitteluasteikollinen, joten vertailuluokkaa ei voida valita ”korkeimmaksi” tai ”matalimmaksi” samalla tavalla kuin esimerkiksi koulutuksen tai ammattiaseman tapauksessa. Vertailuluokan valinta myös vaikuttaa siihen, mitkä luokkien väliset erot tulevat näkyviin ja merkitseviksi. Niinpä puoluekannan osalta regressioanalyysyjä suoritettiin myös niin, että vertailuluokkana käytettiin vuorotellen jokaista puoluekantaa. Tällöin nähtiin, että muut muuttajat vakioiden Vihreän liiton ja Vasemmistoliiton kannattajat olivat eniten eri mieltä maksullisuuden reiluudesta, kun taas Perussuomalaisten kannattajat olivat maksullisuuden reiluudesta eniten samaa mieltä. Muiden tutkittujen puolueiden kannattajaryhmien väliset erot selittyivät pois muiden muuttujien kautta.

Johtopäätökset

Artikkelissa tutkittiin suomalaisten mielipidettä siitä, olisiko korkeakoulutuksen maksullisuus reilua, ja tämän mielipiteen yhteyttä vastaajien sosioekonomisiin ja demografisiin taustoihin. Tulosten mukaan runsas neljännes suomalaisista piti maksullisuutta reiluna, kun taas noin kaksi viidennestä ajatteli, että maksullisuus ei olisi reilua. Lisäksi lähes kolmanneksella suomalaisista ei ollut asiaan mielipidettä. Tämä perustulos toistui sekä vuoden 2007 että vuoden 2018 aineistoissa pienin eroin. Vastaajan sosioekonomisista ja demografisista taustamuuttujista ikä, koulutustaso ja ammattiasema olivat vahvimmin yhteydessä maksullisuuden reiluutta koskevaan mielipiteeseen: mitä korkeampi sosiaalinen asema vastaajalla oli tai mitä nuorempi hän oli, sitä harvemmin hän piti maksullisuutta reiluna. Nettotulotasolla ei kuitenkaan ollut itsenäistä selitysoimaa. Lisäksi muihin väes-

töryhmiin verrattuna opiskelijat olivat vahvasti sitä mieltä, että maksullisuus ei olisi reilua. Puoluekannatuksen osalta Vihreän liiton ja Vasemmistoliiton kannattajat eivät pitäneet maksullisuutta reiluna, kun taas Perussuomalaisten kannattajat pitivät. Muiden puolueiden kannattajat olivat näiden mielipiteiden välimaastossa, eikä heidän keskuudessaan ollut merkittäviä eroja.

Olettaen, että maksullisuuden mieltäminen reiluksi merkitsee maksullisuuden kannattamista ja maksullisuuden mieltäminen epäreiluksi merkitsee maksullisuuden vastustamista, ensimmäinen johtopäätös on, että sen enempää maksullisuuden kannattajat kuin vastustajakaan eivät muodosta yksinään suomalaisten enemmistöä. Lähes kolmanneksella suomalaisista ei ole asiaan mielipidettä, mitä voidaan pitää yllättävänkin suurena joukkona. Maksullisuuden vastustajia on hieman enemmän kuin maksullisuuden kannattajia. Kyselykertojen välillä eri mielipideryhmiä koossa ei ole merkittäviä eroja, joten varovasti voidaan päätellä, että korkeakoulutuksen maksullisuuden osalta suomalaisten mielipiteet ovat väestötasolla melko vakaat. Sosioekonomisten ja demografisten tekijöiden yhteydet mielipiteeseen maksullisuuden reiluudesta nostavat monia pohdinnan aiheita. Päätulos tältä osin on, että mitä korkeampi henkilön sosioekonominen asema on koulutuksella tai ammatilla mitattuna, sitä vähemmän hän pitää maksullisuutta reiluna. Mahdollista tulkintaa tälle voidaan hakea koulutuksen ja yhteiskunnallisen aseman periytymisestä (esim. Karhula & Sirniö, 2019; Nori ym., 2021) ja siihen liittyvästä etuajattelusta. Korkeakoulutetut uskovat lastensa hakeutuvan korkeakoulutukseen, ja maksuttomuutta kannattamalla he haluavat varmistaa, että korkeakoulutus pysyy maksuttomana myös heidän lapsillensa. Sen sijaan matalammin koulutetut, joille oman lapsen korkeakoulutus ei ole yhtä selvä päämäärä, ovat valmiimpia kannattamaan maksullisuutta. Tätä päätelmää tukee se, että toisen asteen ja opistoasteen suorittaneiden joukossa korkeakoulutuksen maksullisuuden kannattajia ja vastustajia on lähes yhtä paljon, mutta korkeakoulutettujen joukossa maksullisuuden vastustajia on ylivoimaisesti eniten ja lukumääräisesti yhtä paljon kuin toisen asteen ja opistoasteen suorittaneita maksullisuuden vastustajia yhteensä. Tältä osin ylempien sosioekonomisten

ryhmien maksullisuuden vastustamisessa olisi kyse omien yhteiskunnallisten etujen valvonnasta. Niin ikään opiskelijoiden näkemys maksullisuudesta epäreiluna voidaan nähdä omien etujen puolustamisena. Mikäli tulkintaa etuajattelusta peilataan reiluuteen, reiluus kytkeytyy kysymykseen jako-oikeudenmukaisuudesta: matalammassa asemassa olevat näkevät maksuttoman korkeakoulutuksen ylemmissä asemassa olevien yksityisenä hyötynä, jota voitaisiin tasapainottaa maksullisuudella, kun taas ylemmissä asemassa olevat kokevat yksityisen hyödyn olevan investointeihin ja julkiseen hyötyyn nähden jo tasapainossa. Koska reiluuden merkityssisältö kuitenkin on subjektiivinen (ks. luku 3), kovin vahvoja tulkintoja ei ole mielekäästä tehdä.

Demografisista tekijöistä ikä oli vahvasti yhteydessä maksullisuuden reiluuksiin koskevaan mielipiteeseen niin, että maksullisuuden kannatus kasvaa iän mukana. Voidaan spekuloida, että vanhemmissa ikäluokissa tarpeet yhteiskunnallisille palveluille suuntautuvat enenevästi terveydenhuoltoon, eläkkeisiin ja muihin julkisiin palveluihin, joiden resurssien nähdään kilpailevan korkeakoulutuksen julkisen rahoituksen kanssa. Toisaalta ikäyrjännän tutkimukseen (esim. Bratt ym., 2018) perustuen voidaan spekuloida, että vanhemmissa ikäluokissa ajatellaan maksullisuuden ryhdittävän opiskelua ja lyhentävän opiskeluaikoja. Nämä seikat voisivat selittää iän ja maksullisuuden kannatuksen riippuvuutta, mutta ne ovat vain hypoteeseja jatko-tutkimukseen.

Tuloksia voidaan suhteuttaa myös korkeakoulutuksen maksullisuutta koskevaan julkiseen ja poliittiseen keskusteluun. Ensinnäkin suomalaisten joukossa tuki maksuttomalle korkeakoulutukselle ei näytä olevan niin ehdotonta kuin puoluepoliittisen maksuttomuuskonsensuksen perusteella voisi päätellä. Itse asiassa siinä missä vähemmistö kannattaa maksullisuutta, yhtä lailla vähemmistö kannattaa maksuttomuutta, ja yhdessä niiden kanssa, joilla ei ole asiasta mielipidettä, poliittinen enemmistö voisi löytyä sekä maksuttomuudelle että maksullisuudelle. Poliittisen liikkumatilan kannalta tulokset kuitenkin osoittavat kiinnostavan ristiriidan:

TUTKIMUSTULOKSEMME
HAASTAVATKIN USEIN ITSESTÄÄN
SELVYYTENÄ PIDETTYÄ OLETUSTA
MAKSUTTOMUUDEN UNIVERSAALISTA
KANNATUKSESTA, JA SAMALLA NE
HAASTAVAT PUOLUEITA ARVIOIMAAN
MAKSULLISUUSKYSYMYKSEN
POLIITTISIA PERUSTEITA.

ylemmissä sosioekonomisissa asemassa maksuttomuutta kannatetaan enemmän kuin alemmissä, mikä puoltaa maksuttomuuden säilymistä, koska ylemmissä asemassa olevat äänestävät todennäköisemmin kuin alemmissä asemassa olevat (Lah- tinen, 2019). Toisaalta taas vanhemmat ikäluokat kannattavat useammin maksullisuutta, ja he taas äänestävät todennäköisemmin kuin nuoremmat ikäluokat (Wass, 2008), mikä tukee maksullisuuden kannatusta.

Puoluepolitiikan kannalta maksuttomuuden tuki näyttäisi kuitenkin vahvalta. Ensinnäkin Vasem- mistoliiton ja Vihreän liiton kannattajille maksut- tomuus on tärkeä kysymys. Toisaalta porvaripuolu- eiden äänestäjille maksuttomuus on saavutettu etu ja sosioekonomisen aseman periytymistä tukeva etupoliittinen kysymys. Niinpä sekä vasemmiston

että porvaripuolueiden kannat-
taa suojella maksutonta korkea-
koulutusta. Tästä näkökulmasta
on kiinnostavaa, että Suomen
Sosialidemokraattisen Puolueen
kannattajat eivät erotu vakioin-
tien jälkeen porvaripuolueista,
mutta Perussuomalaisten kan-
nattajat ovat yhä maksullisuus-
myönteisempiä. Joka tapauksessa
valinta korkeakoulutuksen mak-

suttomuuden ja maksullisuuden välillä on yksin-
omaan poliittinen päätös, eikä kummallekaan
valinnalle näytä löytyvän kansalaisten yksinker-
taista enemmistöä. Tutkimustuloksemme haasta-
vatkin usein itsestään selvytenä pidettyä oletusta
maksuttomuuden universaalista kannatuksesta, ja
samalla ne haastavat puolueita arvioimaan maksul-
lisuus-kysymyksen poliittisia perusteita.

Tutkimuksellamme on tiettyjä rajoitteita. Keskei-
sin rajoite on, että selitettävänä muuttujana toimii
vain yksi, laajemmasta valmiskyselyaineistosta
valittu mielipidekysymys, mikä ei ole ihanteellista.
Reliabiliteetin ja validiteetin kannalta olisi parempi,
jos mielipiteitä korkeakoulutuksen maksullisuu-
desta olisi kysytty useammalla kysymyksellä, ja
näistä kysymyksistä olisi rakennettu esimerkiksi
summamuuttuja tai faktorimuuttuja. Silloin seli-
tettävä muuttuja ja siten tulokset olisivat robustim-
pia. Tähän ei ollut mahdollisuutta valmiiksi kerä-
tyn aineiston puitteissa. Tutkimuksen aineisto on

kuitenkin laadukas ja kansallisesti edustava, joten yhden mielipidekysymyksen käyttö selitettävänä muuttujana tuskin tuottaa vakavaa virhettä tuloksiin. Toinen mahdollinen validiteettia haastava tutkimuksen virhelähde on kysymyksen muotoilu: ”Olisi reilua, että korkeasti koulutetut joutuisivat maksamaan opiskelustaan.” Kuten aina kyselytutkimuksessa, on mahdollista, että kaikki vastaajat eivät ymmärrä kysymystä siten kuin se on tarkoitettu. Yksi artikkelin vertaisarvioijista huomautti, että osa vastaajista on voinut ymmärtää kysymyksen siten, että korkeakoulutetun olisi reilua maksaa jatkokoulutuksestaan eli sellaisesta opiskelusta, jota harjoitetaan (ensimmäisen) korkeakoulutuksen jälkeen. Aineistossa ei ole muita mielipidekysymyksiä, joiden avulla voitaisiin arvioida sitä, kuinka suuri osuus vastaajista olisi voinut ymmärtää kysymyksen tällä tavalla. Ottaen huomioon, että opiskelun maksullisuutta koskeva julkinen keskustelu korkeakoulutuksen kontekstissa koskee tyypillisesti nimenomaan tutkintokoulutuksen maksullisuutta, voitaneen kuitenkin arvioida, että suurin osa vastaajista on ymmärtänyt kyselyssä olleen kysymyksen koskevan kaikkea korkeakoulutusta. Aihepiiriin jatkotutkimuksissa tulee muotoilla kysymykset yksikäsitteisemmin, ja tässäkin tilanteessa useampi korkeakoulutuksen maksullisuutta koskeva kysymys auttaisi robustimman selitettävän muuttujan rakentamisessa. Mahdolliset rajoitteet huomioiden tämä tutkimus on tietääksemme ensimmäinen Suomessa, joka selvittää korkeakoulutuksen maksullisuutta koskevia mielipiteitä väestötasolla, ja sellaisena se tuottaa uutta tietoa suomalaisen korkeakoulupolitiikan tutkijoille ja toimijoille. ■

Lähteet

- ASPLUND, R. & MALIRANTA, M. (2006). *Koulutuksen taloudelliset vaikutukset* (Sitran raportteja 60). Sitra.
- BARR, N. A. (2004). Higher education funding. *Oxford Review of Economic Policy*, 20(2), 264–283. <https://doi.org/10.1093/oxrep/grh015>
- BARR, N. A. (2020). *Economics of welfare state*. Oxford University Press.
- BRATT, C., ABRAMS, D., SWIFT, H. J., VAUCLAIR, C. M. & MARQUES, S. (2018). Perceived age discrimination across age in Europe: from an ageing society to a society for all ages. *Developmental Psychology*, 54(1), 167–180. <https://doi.org/10.1037/dev0000398>
- FETHKE, G. (2017). Efficiency and equity implications of charging nonresidents full-cost tuitions. *Contemporary Economic Policy*, 35(4), 603–614.
- GALVIN, J., NIEUWENHUIS, M., PHILLIPS, B., THAIN, L. & KOKKORI, C. (2015). Students' perceptions of tuition fees: an interpretative phenomenological analysis. *British Journal of Education, Society & Behavioural Science*, 10(2), 1–15. <https://doi.org/10.9734/BJESBS/2015/18981>
- HENTTONEN, A. (2008). *Valimannvapaus, vastuu ja tasa-arvo*. Kalevi Sorsa -säätö.
- JOHNSTONE, D. B. (2004). The economics and politics of cost sharing in higher education: comparative perspectives. Teoksessa D. B. Johnstone & P. J. Teixeira (toim.), *Markets in higher education: rhetoric or reality?* (s. 205–226). Springer.
- JÄRVINEN, I. (2023). Koulutuksellisten oikeuksien uusi luku? Korkeakoulujen lukukausimaksujen oikeudellista arviointia. *Tiedepolitiikka*, 48(4), 6–17. <https://doi.org/10.58957/tp.131315>
- KAHMA, N. (2011). *Yhteiskuntaluokka ja maku*. Helsingin yliopisto.
- KALALAHTI, M. & NORI, H. (2023). Lääketieteen opintoihin valikoituminen ja lääkärin ammatin periytyminen. Teoksessa M. Kalalahti, H. Silvennoinen, J. Varjo & M. Vilkmann (toim.), *Koulutus ja yhteiskuntaluokka* (s. 29–49). Tampere University Press.
- KALLUNKI, J. (2023). *The intergenerational transmission of socially stratified lifestyles*. Tampereen yliopisto.
- KANGASHARJU, A., KAUMANEN, A., KOSKI, H., KUUSELA, O.-P., KUUSI, T., MACZULSKIJ, T., PUONTI, P. & VALKONEN, T. (2022). *Muistioita tulevalle hallitukselle: Kannustava Suomi-strategia kasvun kiihdyttämiseksi ja velkaantumisen kääntämiseksi laskuun*. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos. <https://www.etla.fi/wp-content/uploads/ETLA-Hallitukselle-2022.pdf>
- KEKOLA, M. (2019). *Lukukausimaksujen vaikutukset tehokkuuteen ja tasa-arvoon* [pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto]. Trepo. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-201907082501>
- KESKUSKAUPPAMARI. (2020). *Kilpailukyvyyn avaimet 2020-luvulla - Suomesta maailman kilpailukykyisin maa*. <https://kauppamari.fi/julkaisu/kilpailukyky-2020/>
- KARHULA, A. & SIRNIÖ, O. (2019). Ylisukupolvinen eriarvoisuus Suomessa: poikkitieteellinen katsaus yhteiskuntatieteellisiin tutkimuksiin. *Yhteiskuntapolitiikka*, 84(5–6), 572–582.

- KIVINEN, O., HEDMAN, J. & KAIPAINEN, P. (2012). Koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuus Suomessa: eriarvoisuuden uudet ja vanhat muodot. *Yhteiskuntapolitiikka*, 77(5), 559–566.
- KIVISTÖ, J. & HÖLTTÄ, S. (2009). Opiskelijarahojusjärjestelmät tehokkuuden ja oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Teoksessa J. Kivistö (toim.), *Kuka maksaa ja miten? Näkökulmia korkeakoulutuksen maksullisuuteen* (s. 111–129). Tampere University Press.
- LAHTINEN, H. (2019). *Socioeconomic differences in electoral participation* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Helda. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3406-6>
- MEYER, H.-D., ST. JOHN, E. P., CHANKSELIANI, M. & URIBE, L. (2013). *Fairness in access to higher education in a global perspective: reconciling excellence, efficiency, and justice*. Sense Publishers.
- MÄÄTTÄNEN, N. & VIHRIÄLÄ, V. (31.3.2017). *Kolme keinoa turvata tutkimuksen ja koulutuksen rahoitus*. ETLA muistio No 58. <http://pub.eta.fi/ETLA-Muistio-Brief-58.pdf>
- NORI, H., JUUSOLA, H., KOHTAMÄKI, V., LYYTINEN, A. & KIVISTÖ, J. (2021). *Korkeakoulutuksen saavutettavuus ja tasa-arvo Suomessa ja verokkimaisissa: GATE-hankkeen loppuraportti*. Valtioneuvoston kanslia.
- OECD. (2020). How has private expenditure on tertiary education evolved over time and how does it affect participation in education? *Education Indicators in Focus*, 72. OECD. <https://doi.org/10.1787/6b7ded53-en>
- OECD. (2023). *Education at a Glance 2023: OECD Indicators*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/e13bef63-en>
- OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ. (2010). *Ei paikoillanne, vaan valmiit, he!* Koulutukseen siirtymistä ja tutkinnon suorittamista pohtineen työryhmän muistio (opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:11). Opetusministeriö.
- PIERSON, P. (2000). Increasing returns, path dependence and the study of politics. *American Political Science Review*, 94(2), 251–267. <https://doi.org/10.2307/2586011>
- PLAMPER, R. (2023). Korkeakoulutuksen muuttuvat merkitykset maksullisessa korkeakoulutuksessa Suomessa. *Kasvatus*, 54(5), 493–506. <https://doi.org/10.33348/kvt.142135>
- POWELL, R. (2022). “Strive for gains!”: perceived fairness of college tuition price increases. *Economic Honors Papers*, 37.
- PULKKINEN, S. (2014). *Yliopistokoulutuksen maksullisuuspuhe*. Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö OTUS.
- PURHONEN, S. (2018). *Kulttuuri ja vapaa-aika Suomessa 2018* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2024-04-15). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3820>
- PURHONEN, S. & RAHKONEN, K. (2007). *Kulttuuri ja vapaa-aika Suomessa 2007* [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2.0 (2018-07-18). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2953>
- PURHONEN, S., GRONOW, J., HEIKKILÄ, R., KAHMA, N., RAHKONEN, K. & TOIKKA, A. (2014). *Suomalainen maku*. Gaudeamus.
- PURSIAINEN, H. (24.1.2016) *Seitsemän sitkeää myyttiä maksuttomasta yliopistosta*. Libera. <https://www.libera.fi/2016/01/24/seitsemän-sitkeaa-myyttiä-maksuttomasta-yliopistosta/>
- RAIVIO, K. (14.5.2007). *Suomen yliopistojen kestävä rahoituspoljha*. EVA-Analyysi No. 1. Elinkeinoelämän Valtuuskunta EVA.
- SIVISTYSTYÖNANTAJAT. (2022). *Sivistan vaalitavoitteet julki: korkeakouluille oikeus periä maksu toisesta tutkinnosta*. <https://www.sivista.fi/tiedotteet/sivistan-vaalitavoitteet-julki-korkeakouluille-oikeus-peria-maksu-toisesta-tutkinnosta/>
- STEIER, F. A. (2003). The changing nexus: tertiary education institutions, the marketplace and the state. *Higher Education Quarterly*, 57(2), 158–180. <https://doi.org/10.1111/1468-2273.00240>
- TABACHNICK, B. G. & FIDELL, L. S. (2014). *Using multivariate statistics*. Pearson.
- TILAK, J. B. G. (2008). Higher education: a public good or a commodity for trade? *Prospects*, 38(4), 449–466. <https://doi.org/10.1007/s11125-009-9093-2>
- USITALO, R. (23.8.2012). *Lukukausimaksut korkeakouluhin?* Akateeminen talousblogi. <http://blog.hse-econ.fi/?p=4813>
- VERONMAKSajat. (15.3.2023). *Verokertymät 1980–2022, %-osuuskokonaisverotuloista*. <https://www.veronmaksajat.fi/tutkimus-ja-tilastot/suomen-verot-ja-menot/verotuksen-rakenne>
- VIRÉN, M. (2011). Kuka maksaa ’ilmaisen’ yliopisto-opetukseen? *Yhteiskuntapolitiikka*, 76(3), 332–338.
- WASS, H. (2008). *Generations and turnout* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Helda. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-4705-3>
- WILLIAMS, G. (2016). Higher education: public good or private commodity? *London Review of Education*, 14(1), 131–142. <https://doi.org/10.18546/LRE.14.1.12>